

Likovni prikazi Venecije i njeno popravanje

odine 1997. Venecija će obilježiti dvjestotu obljetnicu svoje najdublje preobrezbe: "Od državne prijestolnice do svjetskoga grada" ("Il 1797 a le metamorfosi di Venezia. Da capitale di stato a città del mondo"), kako taj događaj opisuje pompozno sročeni podnaslov seminara koji je tim povodom održan u Fondazione Giorgio Cini¹. Usprkos pozitivnom stavu, razloga za slavlje nema mnogo. Prije dvije stotine godina - 12. svibnja 1797. - završena je gorda politička karijera jednog od najslavnijih gradova u europskoj povijesti. Veliko je vijeće (il Maggior Consiglio) Venecijanske Republike pod vodstvom dužda Lodovica Manina proglasilo samoukinuće Republike sv. Marka. Četiri dana kasnije, 16. svibnja 1797., francuska je vojska ušla u

grad i - da! - zauvijek promijenila Veneciju.

Dramatičnim danima polovice svibnja prethodila je agonija u kojoj je nekadašnja sila izgubila svu svoju prevlast na okolnom kopnu (terraferma). Potkopali su je demokratske ideje, revolucionarni naboj slatkoga zvuka "liberté, fraternité, égalité" i masonske lože, osobito rašireni među lokalnim plemstvom, najjačim nezado-

voljnicima i oponentima venecijanskom centralizmu. I u Veneciji su jakobinci našli svoje pobornike, ali među građanstvom. Poriv njihovu nezadovoljstvu bila je isključenost iz aristokratske vlasti usprkos rastućoj ekonomskoj snazi upravo građanskoga staleža. S francuskim neprijateljima izvana, s domaćim nezadovoljnicima iz-

Lav u zaglavlju suvremene turističke brošure / Lion in imprint of a contemporary tourist brochure

nutra, otcijepljen od kopna i prekomorja (Istre i Dalmacije), strašni je lav sv. Marka mogao tek mjaukati

...a krilatog lava u 18. stoljeću ili prošlosti

poput gladne mačkice francuskih dama, a katkada čak ni to. Francuzi zabranjuju povik "Viva San Marco!" kojim su venecijanski puk i patriciji (ali ne i građanstvo) potpomognuti pristiglim Schiavonima mlako branili svoju Republiku². Prosvjetiteljska je kultura nametnula negativan lik Venecije, dekadentnu sliku njezine aristokracije i puka (sve redom špijuni i kurtizane, zlobni druzi zlobne Pulcinelle), kojemu je životni cilj karnevalska zabava; obznanila je neljudskost venecijanskih tamnica, u kojima se nije moglo ni uspraviti (Ponte dei Sospiri između Duždeve palače i zatvora postaje simbol Venecije) i nepravda okoštaloga državnog uređenja, koje je u svojoj osnovi zadržalo srednjovjekovnu strukturu. Pa ipak, još od šesnaestoga stoljeća, pa sve do neslavnoga sloma Serenissime, Venecija je svejednako prikazivana: lijepa, kraljevski odjevena žena, oslonjena na krotkoga lava, pred kojom se svi klanjaju noseći pok-

lone. U punoj slavi Serenissimu slika Pompeo Battoni na "Trijumfu Venecije" iz 1737. godine. Takva se pojavljuje na grafici (Andreje Zucchija) s naslovnice prvoga toma

(1751.) Farlatijeve "Illyrici Sacri". Tako je slika Giambattista Tiepolo, još 1756.-1758. godine, na slici za Palazzo Ducale "Neptun daruje Veneciji darove mora". Koliko otac ideološki glorificira Veneciju nekoliko desetljeća prije njezina neslavnog sloma, toliko sin, Giandomenico Tiepolo (1727.-1804.) u maestralnom nizu crteža nastalom pred kraj života - "Divertimento per i ragazzi" - satirički komentira s preko stotinu scena obiteljski život Pulcinelle, smijući se "iznutra" venecijanskoj svakodnevicu.

Uz tako moćne zaštitnike kakvi su sv. Marko i njegov krilazi lav, Venecija se osjećala presigurnom. Ta nije li Svetac svoju

moć i ljubav dobro pokazao još one strašne noći 15. veljače 1341., kada je oluja prijetila uništiti grad, a on se

Lav na malom trgu (Pizzetta) sv. Marka / *Lion at the Piazzeta of St. Marco*

Pompeo Battoni, "Trijumf Venecije" 1737. / *Pompeo Battoni, "The Triumph of Venice" 1737*

tada sam pojavio i smirio sve napasti i hudobe? U znak čudotvorne pomoći predao je siromašnom venecijanskom ribaru prsten sa zadatkom da ga sutradan odnese duždu Pietru Gradenigu³ i od tada mladenci - Venecija i more - sretno žive. More je donijelo i jedinu pomoć Veneciji - schiavonske lađe, ali ni one joj nisu promijenile žalosnu sudbinu.

Od svibnja do studenoga 1797. Francuzi nameću privremenu upravu, tijekom koje je na Trgu sv. Marka postavljeno simbolično drvo slobode, priređene pučke predstave i proslave u čast slobode, uništene grozne tamnice, a karikaturama giljotinirani simboli trinaest stoljeća bogatstva i slave Republike sv. Marka. Prizori Pulcinelle kako vuče olinjaloga lava, ustrašenih patricija u bijegu pred Napoleonovim vojnicima i slično, prave su naslade pobjednika, koji pobijedenima oduzimlju i posljednji trak dostojanstva. Brončani konji s bazilike odlaze u Francusku (kasnije su vraćeni), a brojna se platna venecijanskih majstora (čak i takvih dimenzija kao što je Veroneseova "Večera u Emausu", izložena u Louvreu) nepovratno nastanjuju u francuskim zbirnama. Trinaest je stoljeća slobode otišlo u prah i pepeo ili se barem tako nekima činilo, ponajviše patricijima i umjetnicima. Pa

ipak su 12. svibnja 1797. godine čak i neki od njih željeli promjenu (omjer glasova na posljednjem sazivu Velikoga vijeća bio je 512 za i 20 protiv ukinuća Republike), svjesno ili nesvjesno zagušeni agonijom posljednjih desetljeća. Pokušaj preoblikovanja prošlosti, rekonponizacije poznatih detalja u jednu novu sliku, koja doduše ne postoji, ali bi mogla postojati, primjećujemo još kod idealiziranih veduta Antonija Canaletta (1697.-1768.). Njegove Venecije, u kojima su svi elementi realistični, ali je cjelina tek vizija priželjkivanoga sklada i nagovještaj slikarske težnje za popravkom stvarne situacije, za revizijom povijesti, žal za činjenicom kako je ona mogla i drugačije krenuti⁴.

Nakon kratkoga i kirurški oštrog razdoblja francuske vladavine, 18. siječnja 1798. u grad ulaze austrijske trupe (i ostaju tamo do 1906. godine, kada se vraćaju Francuzi, pa opet - ali ne i posljednji put - Austrijanci...). Kao namjesnik austrijskoga cara u Veneciju se s Austrijancima vraća jedan od najljućih protivnika Francuza, patricij Francesco Pesaro (1739.-1798.). Ubrzo po povratku Pesaro umire u voljenome gradu, a s njime i dio venecijanskoga ugleda - on je bio posljednji prokurator sv. Marka. Kao da je svojom agonijom (i u

konačnici smrću Republike) Venecija postala savršena umiruća scenografija, pripremajući se za "Smrt u Veneciji" Thomasa Manna ili Wagnerovu smrt u palači Loredan. Skupina plemića, prijatelja Pesarovih, naručuje 1799. godine od Antonija Canove pogrebni spomenik koji je trebao biti postavljen u crkvi sv. Marka. Tri godine kasnije naručitelji odustaju od njegova podizanja, ali je Canovina ideja sačuvana u malom modelu. Sada je izložen u Muzeju Correr, točno nasuprot crkve za koju je Pesarov spomenik bio predviđen.

Čini se uobičajenom Canovinom zamisli, kakvih nalazimo podosta u umjetnikovu opusu. Sarkofag predviđen za Pesarovo tijelo ukrašen je reljefom s figurama Parki, koje podsjećaju na nepredvidljivost ljudske sudbine. Ali tko je ta žena koja neutješno plače naslonjena na sarkofag, glave pokrivene velom u znak korote? To nije alegorija pravde, pjesništva ili neka muza, ne, prvi puta na Canovinu modelu za Pesarov sarkofag prikazana je alegorija Venecije u suzama⁵, ne više ona lijepa i gorda

Grafika Andreje Zucchija s naslovnice prvoga toma Farlatijeve "Illyrici Sacri" 1751. / *Print by Andrea Zucchi from the cover page of Farlati's Volume I "Illyrici Sacri" 1751*

dama, nego uplakana i bolom shrvana žena koja oplakuje svoga sina i "bei tempi passati". Trijumf i karmine u istom stoljeću, dapače u jednoj polovici 18. stoljeća (pa čak i manje), iskazane su u bolnoj likovnoj preobrazbi Venecije.

Na Canovinu je spomeniku prati uplakani dječčić, genij pognute glave, oslonjen u tuzi na duždevu kapu (corno dogale) u obliku roga, onoga istog iz koje je Neptun tek koju godinu prije iskrcavao svoja dobra pod Venecijino prijestolje. A što se dogodilo s lavom? Životinju koja se uvijek motala oko skuta alegorijski prikazane Venecije Canova je ostavio na spomeniku kao jedan od atributa, ali bez krila. Leži odvojeno od ženske figure, ne znajući koja mu je sudbina namijenjena sada, kada gospodarica plače i sve se čini kako je došlo neko nesklono vrijeme, kada su napoleonske pčele i dvoglavi austrijski orao postali jači od kralja životinja.

Premda se današnjim posjetiteljima i dalje čini čudesnim, posvećenim prostorom, doduše prepunim ljudi, koji navečer i u kišne dane čudnim čudom nestaju, Venecija je krajem 18. stoljeća, smrću svoje tvoriteljice - Republike, ostavila prekrasnu, fotogeničnu ljusku i otišla iz umjetnosti prezrjevši to katkada lažljivo, katkada nesnosno kritičko ogledalo. Lav je međutim ostao. na Piazzai,

na reljefima pročelja, na zastavama, u znakovima venecijanskih "ditta", u opuštenoj pozi s turističkih plakata.

Nepotpunu stotinu godina nakon likovne smrti alegorijske Venecije započela je u gradu najpoznatija svjetska umjetnička smotra - Biennale d'Arte. Uskoro su nahrupili i turisti: Francuzi, čije poznavanje venecijanskih majstora osobito iritira domaće stanovništvo; Japanci, koji nemaju dovoljno filmova i fotografskih aparata kako bi snimili sve venecijanske "meraviglie", jer one počinju s neobjašnjivim računima u restoranima i protežu se

unedogled; Nijemci, koji se katkada naljute što je neka od ulica "so eng" i neprohodna; američki zaljubljenici, kojima je posjet Veneciji obavezna postaja obaveznih europskih putovanja u studentsko doba i/ili nakon odlaska u penziju. Počesto budu tako zaneseni da tamo i ostanu ili

Giambattista Tiepolo, "Neptun daruje Veneciji darove mora" 1756.-58. / *Giambattista Tiepolo, "Neptun donates to Venice the gifts of sea" 1756-1758*

barem daju priloga za obnovu umjetnina. Navrate i Hrvati na stipendijama, na školovanju u Accademia di Belle Arti, na posjetu kakvoj izložbi u Palazzo Grassi, na turističkom izletu u aranžmanima Venecija - Firenza - Rim. Istarski kamen Rialta ili Ponte dei Sospiri, široka Riva degli Schiavoni, Držić i brojna druga svjedočanstva o svojim ulozima u Veneciju, o prožetosti vlastite s venecijanskom prošlošću pothranjuju osjećaj kako taj grad nije posve talijanski, nego i hrvatski, ma što Mlečani na to rekli.

Povijest nije Disneyjev crtić i mali Simba neće zamijeniti umornoga lava kako bi uz neke peripetije ponovno postao kralj džungle. Gordi i krilati venecijanski lav ipak se katkada ponaša poput hollywoodskih zvijezda - ogleda se s visine maloga trga (Piazzetta) sv. Marka na turističke horde, karnevale, povijesne regate, Bossijeve legiste, gondolijere koji pjevaju napuljske pjesme (sic!) i malobrojne domaće stanovnike, razmišljajući o tome kada je i kako sve krenulo naopako. Kada se dogodila ta prekretnica i svijet počeo osvajati Veneciju umjesto obrnutoga? to se moglo učiniti boljom diplomatskom strategijom onih turobnih dana prije dva stoljeća? Uostalom, je li bolje bilo sada ili prije? Pax tibi...

Bilješke

1 2. - 14. rujna 1996.

2 U svome kulturnom vodiču, zvanom jednostavno autorovim imenom, Lorenzetti, u opisu neslavnoga sloma Republike osjećamo mnogo gorčine - ne samo da su se patriciji odlučili za samoubojstvo tisućljetne tradicije i državnoga uređenja, nego su požurili k glasačkim urnama, prestrašeni počasnom paljbom schiavonskih karabinki (misleći kako se radi o pobuni puka): "(...) il 12 maggio, col beneplacito del Residente di Francia, si aduna per l'ultima volta il Maggior Consiglio:

Antonio Canova, "Model pogrebnoga spomenika Francescu Pesaru" 1799/1800. / *Antonio Canova: "The model of a tombstone for Francesco Pesaro" 1799-1800*

e la sentenza di morte. Solo la voce del patrizio Giovanni Minotto si leva a protestare contro l'ultima e più ignominiosa viltà, ma è interrotta bruscamente da un crepio di moschetti: è il saluto che i fedeli Schiavoni lanciano alla Dominante nell'atto di partire verso la loro terra, resa ormai inutile anche la loro opera di difesa. Ma il trepidante consesso credendo invece ad una rivolta, preso da terrore corre tumultuosamente alle urne: (...)” Giulio Lorenzetti, “Venezia e il suo estuario”, (I. izdanje 1926.), Venezia 1996., str. 63

3 Usp. Lionello Puppi, “La ‘Consegna dell’anello al Doge’. Anatomia di un dipinto” u: “Paris Bordon e il suo tempo”, Atti del Convegno internazionale di studi, Treviso 1987., str. 95-108.

4 “(...) non bisogna dimenticare i suoi inizi di pittore da teatro, che lo avevano iniziato ad un gusto scenografico.” Rodolfo Pallucchini, “La Pittura Italiana del Seicento”, Venezia - Roma 1960., str. 73.

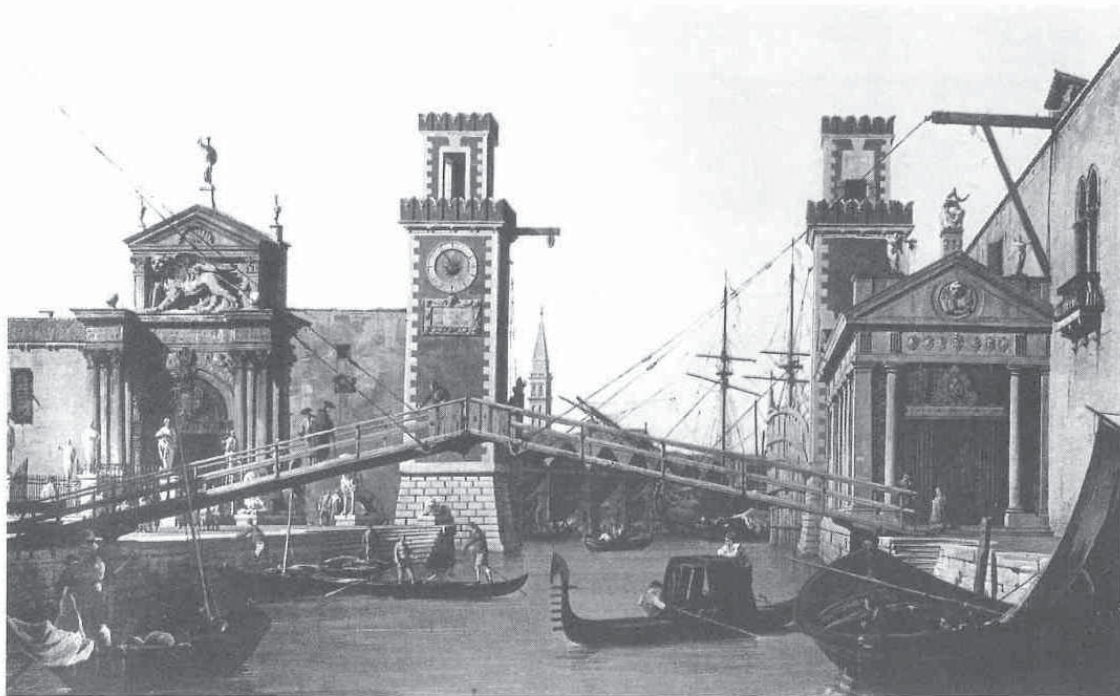
5 “(..) una figura femminile piangente, allegoria di Venezia, accompagnata da un genietto con il corno dogale.” Mario Praz, Giuseppe Pavanello, “L’opera completa di Canova”, Milano 1976., str. 104.

Summary

Sanja Cvetnić: Visual Surveys of Venice and Its Winged Lion in 18th Century or the Reformation of the Past

The seminar held at the end of 1996 in the Fondazione Cini - “Il 1797 e le metamorfosi di Venezia. Da capitale di stato a città del mondo” - announced the Bicentennial of the fall of the Venetian Republic. In the 18th century the allegory of Venice was incorporated in a form of a beautiful woman, everybody bowed to in respect and brought presents to. This is the way Pompeo Battoni, Andrea Zucchi and Giambattista Tiepolo envisioned

Venice. Francesco Guardi, to the contrary, painted idealized city sights - though the Republic was already agony stricken and foreboding the end - as a visual attempt at the reformation of the past. After the self-abolishment of the Republic, on 12th May, 1797, and a short period of the Jacobean rule that left remarkable trace, the last procurator of St. Marco, Francesco Pesaro, returned to Venice with the Austrian troops - only to die there soon.

Antonio Caneletto, “Most kod Arsenal” 1731/32. / Antonio Canaletto: “The Bridge at Arsenal” 1731/32

On the model by Antonio Canova of the Pesaro’s gravestone that was never finished, reformed Venice appeared for the first time as a grieving, broken-hearted woman, covered by a mourning veil. The lion, her lifetime friend, lies at a distance from her. Contrary to his mistress, he “survived” the break-down of the Republic and has been appearing in design solutions as the symbol of Venice up to the contemporary times.